

Яценко О. М.

Доктор економічних наук, професор
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»
проспект Перемоги, 54/1, Київ, Україна
e-mail: yacenkoolgakneu@gmail.com
ORCID: 0000-0003-4399-2217

Меєрс В.

д.е.н. (Аграрна економіка), заслужений професор аграрної та прикладної економіки
Університету Міссурі;
Ад'юнкт-професор Школи економіки, управління та статистики
Болонського університету MO 65203, Колумбія, США
e-mail: meyersw@missouri.edu
ORCID: 0000-0003-0952-5578

Шниберг К.

К.е.н. (Аграрна економіка), заслужений професор аграрної та прикладної економіки,
міжнародний координатор з питань навчання Міжнародної програми CAFNR, Коледж
сізьського господарства, харчування та природних ресурсів університету Міссурі
MO 65211, Колумбія, США
e-mail: schneebergerk@missouri.edu
ORCID: 0000-0002-1161-3350

Ускова Д. С.

Магістр кафедри міжнародної торгівлі і маркетингу
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»
проспект Перемоги, 54/1, Київ, Україна
e-mail: dominika.uskova@gmail.com
ORCID: 0000-0003-1563-958X

**ДИНАМІЗАЦІЯ ТОРГОВЕЛЬНИХ СУПЕРЕЧОК ЗА УМОВ
ТРАНСФОРМАЦІЇ ТОРГОВЕЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ КРАЇН ВНАСЛІДОК
ПАНДЕМІЇ COVID-19**

Yatsenko Olha

Dr, Prof. Kyiv National Economic University Named After Vadym Hetman
Peremohy Ave, 54/1, 03680, Kyiv, Ukraine
e-mail: yacenkoolgakneu@gmail.com
ORCID: 0000-0003-4399-2217

William H. Meyers

PhD. (Agricultural Economics), Emeritus Professor of Agricultural and Applied Economics,
University of Missouri;
Adjunct Professor, School of Economics, Management and Statistics, University of Bologna
MO 65203, Columbia, The USA
e-mail: meyersw@missouri.edu
ORCID: 0000-0003-0952-5578

Kenneth C. Schneeberger

Ph.D. (Agricultural Economics), Emeritus Professor of Agricultural and Applied Economics and International Training Coordinator, CAFNR International Programs, College of Agriculture, Food and Natural Resources, University of Missouri
MO 65211, Columbia, The USA
e-mail: schneebergerk@missouri.edu
ORCID: 0000-0002-1161-3350

Uskova Domenika

Master of the Dep. of international trade and marketing
Kyiv National Economic University Named After Vadym Hetman
Peremohy Ave, 54/1, 03680, Kyiv, Ukraine
e-mail: dominika.uskova@gmail.com
ORCID: 0000-0003-1563-958X

DYNAMIZATION OF TRADE DISPUTES IN THE CONTEXT OF THE COUNTRIES TRADE POLICIES TRANSFORMATION DUE TO THE COVID-19 PANDEMIC

Анотація. В сучасних умовах змін позицій країн на світовому ринку та їх структури товарообігу, поглиблення міжнародного поділу праці, посилення міжнародної конкуренції, ускладнення зовнішньоторговельної діяльності та порушення глобальних ланцюгів поставок внаслідок пандемії COVID-19, що зумовлено обмеженням роботи морських портів, залізничних вокзалів та аеропортів, спричиняють трансформації торговельної політики країн та актуалізують прагнення держав вдаватися до обмежувальних заходів з метою стабілізації національних економік та переорієнтації національних ресурсів на внутрішній ринок. Такі процеси, безперечно, зумовлюють асиметрію міжнародних торговельних процесів та зміни в парадигмі міжнародних економічних відносин. Питання трансформації торговельної політики країн, що спричиняє зміну багатосторонньої торговельної системи та динамізацію міжнародних торговельних суперечок вивчали зарубіжні вчені Балдвін Р., Мірудот С., Боун С., Робертс А., Каплан Р., Чжу М., Джонсон М., Перкінс Дж., Мансфілд Е., Поллінс Б., Лонглі Р., Позен А. та інші. Серед вітчизняних вчених, чиї праці присвячені зазначеній тематичі, можна виокремити Циганкову Т., Лук'яненка Д., Гордєєву Т., Столярчук Я., Резнікову Н., Панченко В. та інших. У статті аналізовано як карантинні заходи у відповідь на пандемію COVID-19 змусили уряди країн вдаватися до змін своєї національної торговельної політики для захисту торговельних інтересів та запобігання розповсюдження пандемії COVID-19 на своїй території. Метою статті є проведення причинно-наслідкового аналізу трансформацій торговельної політики більшості країн-членів Світової організації торгівлі в умовах посилення політики протекціонізму, що спричиняє виникнення міжнародних торговельних суперечок; систематизація інструментів захисту національного виробника України. В процесі дослідження виявлено витoki прямого та прихованого протекціонізму серед наявних змін торговельної політики країн як чинника негативного впливу на міжнародні економічні відносини; зазначені переваги та недоліки виявленого протекціонізму та його методи. Визначено суб'єкти міжнародних економічних відносин, котрі запровадили найбільшу кількість торговельних змін, серед яких Бразилія, Аргентина, Колумбія, Сполучені Штати Америки, Кувейт та Європейський Союз. Більшість їх змін стосуються Угоди про технічні бар'єри та Угоди про санітарні та фітосанітарні норми. В об'єктному розрізі зміни торговельної політики країн направлені на захист національних медичних товарів, засобів індивідуального захисту та аграрного сектору. З огляду на безпрецедентний зрив у світовій торгівлі та економіці загалом, порушення міжнародних ланцюгів поставок,

наявні зміни торговельної політики більшості країн стимулюють до динамізації торговельних суперечок між ними в наступні роки. Адже визначено, що економічно розвинені країни використовують випереджений протекціонізм аби забезпечити собі домінуючий стан в міжнародних економічних відносинах і підвищити здатність національної економіки протистояти світовій асиметрії, котра виникла внаслідок COVID-19.

Ключові слова: торговельна політика, міжнародна торговельна суперечка, Світова організація торгівлі, обмежувальні заходи, протекціонізм, національні торговельні інтереси, COVID-19.

Abstract. Modern conditions change the position of countries in the world market and their structure of trade, deepening the international division of labor, strengthening international competition, complicating of foreign trade activities and disruption of global supply chains due to the COVID-19 pandemic. Closure of seaports, railway stations and airports, caused transformations of trade policy of the countries and led states to resort to restrictive measures for the purpose of stabilization of national economies and reorientation of national resources to the internal market. Such processes, of course, cause the asymmetry of international trade processes and changes in the paradigm of international economic relations. The issue of transformation in trade policy of countries, causing changes in the multilateral trading system and the dynamization of international trade disputes were studied by such foreign scientists as R. Baldwin, S. Evenett, L. Gruszczynski, S. Miroudot, C. Bown, A. Roberts, R. Kaplan, M. Zhu, M. Johnson, J. Perkins, E. Mansfield, B. Pollins, R. Longley, A. Posen and others. Among the domestic scientists, whose works are devoted to this topics, can be distinguished T. Tsygankova, D. Lukyanenko, T. Gordeeva, I. J. Stolyarchuk, N. Reznikova, V. Panchenko and others. The article analyzes how quarantine measures in response to the COVID-19 pandemic have caused governments to change their national trade policies to protect trade interests and prevent the spread of the COVID-19 pandemic in their territory. The goal of the article is to conduct a causal analysis of the transformation of trade policy of most member countries of the World Trade Organization in the context of strengthening protectionist policies, which leads to international trade disputes and systematization of protection tools of the national production of Ukraine. The study revealed the origins of direct and covert protectionism among the existing changes in trade policy of countries as a factor of negative impact on international economic relations. Advantages and disadvantages of protectionism and its methods were identified. The subjects of international economic relations that have introduced the largest number of trade changes are Brazil, Argentina, Colombia, the United States, Kuwait and the European Union. Most of their changes concern the Agreement on Technical Barriers and the Agreement on Sanitary and Phytosanitary Standards. In terms of objects, the changes in the trade policy of the countries are aimed at the protection of national medical products, personal protective equipment and the agricultural sector. Given the unprecedented disruption of world trade and the economy as a whole, disruption of international supply chains and existing changes in the trade policies of countries encourage the dynamization of trade disputes between them in the coming years. After all, it has been determined that economically developed countries use hidden protectionism to secure a dominant position in international economic relations and increase the ability of the national economy to withstand the global asymmetry caused by COVID-19.

Key words: trade policy, international trade dispute, World Trade Organization, restrictive measures, protectionism, national trade interests, COVID-19.

JEL codes: F13, F51, F52, F53.

Постановка проблеми. Пандемія COVID-19, що за кілька місяців охопила усю планету, являє собою безпрецедентний зрив у світовій торгівлі та економіці загалом, оскільки виробництво на тривалий термін було припинено, а спожив-

вання продукції зменшилось. COVID-19 став причиною порушення глобальних ланцюгів поставок і жодна галузь міжнародної економіки не була захищеною. На фоні активного спалаху пандемії, що припадає на початок 2020 р., уряди країн впроваджують торговельні заходи, які несподівано змінюють, а подекуди блокують, ланцюги міжнародних поставок. В останньому звіті Світової організації торгівлі (далі СОТ) висвітлений невтішний прогноз падіння продажів товарів і послуг до кінця 2020 року на 9-15 % і 13-32 %, відповідно, залежно від тривалості пандемії та обмежувальних заходів [1, 2].

Аналіз досліджень і публікацій. Теоретичні засади формування, проблемні аспекти функціонування та подальшого розвитку зовнішньої торговельної політики країн унаслідок політики протекціонізму та пандемії COVID-19 розкриті в працях вітчизняних та іноземних науковців. Серед науковців, роботи яких присвячені заданій тематиці, можна виокремити Резнікову Н., Панченко В., Долбнєву Д., Себастьяна Ж., Грушчинського Л., Міродоша С., Болдуїна Р., Евенета С. Позитивні та негативні наслідки політики протекціонізму для національної економіки країн і їх торговельних партнерів досліджував Лонглі Р. Обмеження експорту та проблеми доступу товарів першої необхідності до малорозвинених країн світу в період карантинних заходів і зміни торговельних політик вивчав Боун С.

Питання торговельних суперечок виявилось неабияк актуальним. Дану тематику досліджували вітчизняні та зарубіжні науковці: Лук'яненко Д., Циганкова Т., Столярчук Я., Оніщенко В., Шнирко О., Орехова Т., Серпухов М., Капітоненко М., Філіпенко А., Перкінс Дж., Мансфілд Е., Поллінс Б. та інші. Методи ведення торговельних війн розглядали дослідники Гордєєва Т., Пуригіна О., Духневич А., наслідки торговельних війн були проаналізовані Золотарьовим В., Бялим Ю., Скобою Л., Джонсоном М.

Методика дослідження. Методологічне забезпечення дослідження ґрунтується на єдності теорії і практики, абстракції, аналізу і синтезу, систематизації факторів та інструментів міжнародної торгівлі, також використовувалися історико-логічний метод, статистичні методи, метод порівнянь, метод експертних оцінок при аналізі погляду про те, що пандемія посилить вже існуючі проблеми світової економіки, а також метод прогнозування та метод теоретичного узагальнення при формуванні висновків.

Метод системно-структурного аналізу було застосовано з метою систематизації всіх змін торговельних політик країн, їх кількісної та якісної характеристики, а також класифікації їх за порушеними угодами СОТ.

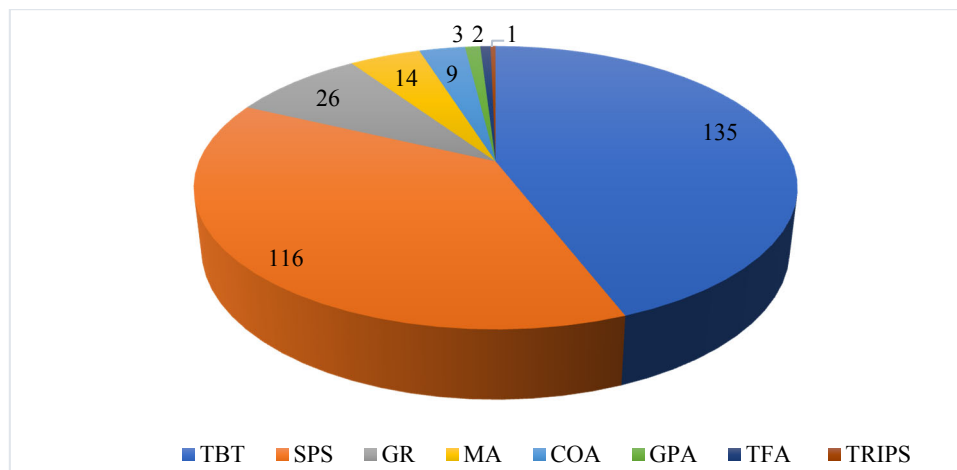
Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Не зважаючи на безумовну значущість та глибину досліджень, додаткового аналізу потребують особливості трансформації міжнародних торговельних політик більшості країн світу внаслідок розповсюдження вірусу COVID-19, що призводить до виникнення міжнародних торговельних суперечок в умовах посилення політики протекціонізму. Тому системний аналіз торговельних змін та ефективні інструменти захисту національного виробника у розв'язанні ескалації конфліктів є важливим і своєчасним завданням як з теоретичної, так і з практичної точок зору.

Метою статті є дослідження особливостей причинно-наслідкового аналізу трансформації торговельної політики країн — членів СОТ та інструменти захисту національних торговельних інтересів у процесі динамізації міжнародних торго-

вельних суперечок за умов посилення політики протекціонізму та пандемії COVID-19.

Виклад основного матеріалу. У процесі оцінки трансформації торговельної політики країн в умовах пандемії COVID-19, виявлено, що в СОТ зафіксовано близько 400 повідомлень про зміни торговельної політики в умовах пандемії: більше 250 повідомлень обмежували міжнародну торгівлю, решта — спряли торгівлі. До обмежувальних заходів віднесено санітарні та фітосанітарні заходи, а також технічні бар'єри в торгівлі. Стандарти, правила та відповідні заходи, про які повідомляють члени СОТ, в основному стосуються торгівлі товарами: засобами індивідуального захисту, продуктами харчування, живими тваринами та медичним обладнанням. Зазначені заходи поділяються на чотири широкі категорії: впорядкування процедур сертифікації; забезпечення безпеки товарів медичного призначення; надання продуктів харчування за допомогою послаблення технічних норм; та зменшення ризику нових спалахів COVID-19 від міжнародної торгівлі живими тваринами [3, 4].

Більшість із нововведень стосуються положень про термінові сповіщення, передбачених Угодами просанітарні та фітосанітарні заходи і технічні бар'єри, що графічно зображено на рис. 1. Інші зміни відбулись відповідно до Угод СОТ про сільськогосподарські товари, про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності, про державні закупівлі, щодо доступу до ринків, сприяння торгівлі та кількісних обмежень.

TBT (Technical Barriers to Trade) — Угода про технічні бар'єри в торгівлі
2SPS (Sanitary and Phytosanitary Measures) — Угода про санітарні та фітосанітарні заходи
3 QR (Quantitative Restrictions) — Угода про кількісні обмеження
4MA (Market Access)— Угода щодо доступу до ринків
5COA (Contract of Affreightment) — Угода про сільськогосподарські товари
6GPA (Government Procurement Agreement) —Угода про державні закупівлі
7 TFA (Trade Facilitation Agreement)— Угода щодо сприяння торгівлі
8 TRIPS (The Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights) —Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності

Рис. 1. Зміни торговельних політик країн відповідно до Угод

Джерело: складено авторами на основі даних [5, 6].

Згідно умов, члени СОТ можуть вживати вказані заходи та обмеження, попередньо повідомивши про них Організацію. Кількісно досліджено впроваджені торговельні нововведення по країнам за умов пандемії COVID-19 (табл. 1).

Таблиця 1

**КІЛЬКІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВПРОВАДЖЕНИХ КРАЇНАМИ ТОРГОВЕЛЬНИХ ЗАХОДІВ
ЗА УМОВ ПАНДЕМІЇ COVID-19**

Країна	Відповідно до положень								Всього
	TBT	SPS	QR	MA	COA	GPA	TFA	TRIPS	
Австралія	-	3	3	4	-	-	-	-	10
Аргентина	12	6	-	-	-	-	-	-	18
Бразилія	28	2	1	-	1	-	-	-	32
Еквадор	5	7	-	-	-	-	-	-	12
Європейський Союз	1	7	3	-	3	-	1	-	15
Ізраїль	5	6	2	-	1	-	-	-	14
Індонезія	3	4	-	-	-	-	-	-	7
Казахстан	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Казахстан	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Канада	1	1	-	2	1	-	-	1	6
Кенія	8	4	-	-	-	-	-	-	12
Китай	1	2	-	-	-	-	1	-	4
Китайський Тайбей	2	6	-	-	-	-	-	-	8
Колумбія	5	8	2	3	-	-	-	-	18
Коста Ріка	5	6	1	1	-	-	-	-	13
Кувейт	15	1	-	-	-	-	-	-	16
Маврикій	-	2	-	-	-	-	-	-	2
Марокко	2	-	-	-	-	-	-	-	2
Мексика	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Намібія	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Норвегія	-	-	1	-	-	-	-	-	1
Об'єднані Арабські Емірати	1	1	-	-	-	-	-	-	2
Перу	6	9	1	-	-	-	-	-	16
Південна Африка	4	6	-	-	-	-	-	-	10
Південна Корея	2	2	7	2	-	-	-	-	13
Російська Федерація	-	5	-	-	-	-	-	-	5
Сінгапур	-	-	-	1	-	-	-	-	1
Сполучені Штати Америки	10	3	2	-	1	-	-	-	16
Таїланд	7	-	2	-	-	-	-	-	11
Уганда	3	-	-	-	-	-	-	-	3
Україна	1	-	3	-	-	3	-	-	7
Філіппіни	-	14	-	-	-	-	-	-	14
Чилі	1	2	-	2	-	-	-	-	5
Швейцарія	3	3	1	1	1	-	-	-	9
Ямайка	3	2	-	-	1	-	-	-	6
Японія	-	1	-	-	1	-	-	-	2

Джерело: складено авторами на основі даних [2, 5-7].

Найбільшу кількість торговельних заходів у протидії розповсюдження вірусу на своїй території запровадили такі п'ять країн: Бразилія — 32 заходи, більшість з яких щодо впровадження технічних бар'єрів; Аргентина та Колумбія — по 18 заходів; США — 16 нововведень, 10 з них щодо технічних бар'єрів; Кувейт — також 16 заходів, 15 з яких стосуються технічних бар'єрів; ЄС — 15, здебільшого щодо санітарних і фітосанітарних заходів. Для порівняння, Канада прийняла 6 заходів, включаючи санітарні та фітосанітарні, технічні бар'єри, заходи доступу до ринків, Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності та Угоди СОТ про сільськогосподарські товари; Україна внесла 7 змін у свою торговельну політику на період пандемії COVID-19, з них 3 заходи державних закупівель, 3 кількісних обмеження та 1 зміна серед технічних бар'єрів.

Продемонстровано детальні зміни торговельної політики країн-драйверів світової економіки і України та прийняті ними заходи з метою запобігання розповсюдженню пандемії COVID-19 (табл. 2). Близько половини усіх повідомлених заходів були вказані як тимчасові, що застосовуватимуться до припинення розповсюдження COVID-19. Щодо заходів SPS, майже дві третини з них були повідомлені як надзвичайні.

Повідомлення про зміни ТВТ і SPS охоплюють ряд продуктів, зображених на рис. 2, включаючи засоби індивідуального захисту (дезінфікуючі засоби для рук, маски для обличчя та захисні окуляри); продукти харчування; товари, що підлягають ветеринарній або фітосанітарній інспекції або контролю; живі тварини; медичне обладнання; фармацевтичні препарати; рослинні продукти; медичні інструменти для лікарень (марля, шприці, спирт тощо) та інше (одяг, текстиль, тютюнові вироби тощо). Застосування соціальних дистанцій, масові заборони та інші запобіжні заходи у відповідь на пандемію COVID-19 змусили уряди країн вдаватися до змін своєї національної торговельної політики для захисту торговельних інтересів та запобігання розповсюдженню пандемії.

Обмеження подорожей і закриття кордонів були важливим кроком початку трансформації торговельної політики і ці заходи безпосередньо вплинули на торгівлю товарами та послугами: зупинились регулярні перевезення вантажного транспорту, ділові поїздки, освітні та туристичні послуги, які залежать від присутності осіб за кордоном, перенеслися на невизначений термін. Враховуючи роль послуг у забезпеченні ресурсів для інших видів економічної діяльності, включаючи ланцюги поставок і сприяння торгівлі товарами, призупинення постачання товарів і послуг внаслідок пандемії COVID-19 мають широкий економічний і торговий вплив на міжнародні відносини [9, 10]. З огляду на тимчасово не діючий Апеляційний орган СОТ і не очікувано кардинальні зміни міжнародного митного регулювання, що призвели до порушення глобальних ланцюгів поставок, експерти звертають увагу на одному з найбільших ризиків для світової торгівлі після пандемії — тренді протекціонізму серед торговельних країн, що призведе до стрімкого зростання кількості торговельних суперечок. До методів протекціонізму країни вдаються для захисту національних економік від несприятливих зовнішніх впливів, підтримки національних економік від конкуренції, аби підвищити здатність національної економіки протистояти світовій асиметрії, що виникла. Метою використання заходів протекціонізму є адаптація до нової економічної ситуації та відновлення економічного потенціалу країни [11].

Таблиця 2

**ТИМЧАСОВІ ЗМІНИ ТОРГОВЕЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ НА ПРИКЛАДАХ КРАЇН-ДРАЙВЕРІВ
СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ ТА УКРАЇНИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19**

Країна	Опис впровадженого заходу	Відповідно до положень Угоди	Країна	Опис впровадженого заходу	Відповідно до положень Угоди
США	Встановлення нормативних вимог до імпорту респіраторів, що очищають повітря	TBT	ЄС	Впровадження відповідного документу-дозволу на експорт товарів	QR
	Дозвіл на експорт засобів індивідуального захисту	QR		Скорочення експорту медичних масок, окулярів та захисного одягу	QR
	Спеціальні заходи вжиті в аграрному секторі	COA		Спеціальні заходи вжиті в аграрному секторі	COA
	Впровадження тестування харчових продуктів та сільськогосподарських товарів на наявність COVID-19	SPS		Заборона імпорту тварин та риби з Азії	SPS
Канада	Спеціальні заходи вжиті в аграрному секторі	COA	Китай	Впровадження національного стандарту на постачання респіраторних виробів	TBT
	Заходи щодо сприяння імпорту медичних товарів та засобів індивідуального захисту	MA		Впровадження тестування заморожених продуктів на COVID-19	SPS
	Зміни до Закону про патенти, щоб першочергово надавати патенти винаходів, пов'язані з охороною здоров'я	TRIPS	Японія	Заборона імпорту заморожених продуктів харчування	SPS
Південна Корея	Заходи, що сприяють імпорту хірургічних та санітарних масок	MA		Спеціальні заходи вжиті в аграрному секторі	COA
	Заборона експорту національних товарів	QR	Бразилія	Прийняття відсканованих або друкованих копій експортних сертифікатів	SPS
Україна	Встановлення ліцензування експорту на проти-епідемічні товари	QR		Спеціальні заходи вжиті в аграрному секторі	COA
	Закупівля матеріалів, робіт та послуг, необхідних для запобігання розповсюдження пандемії COVID-19	GPA		Заборона експорту продуктів, необхідних для боротьби з COVID-19	QR
	Встановлено винятковий та порядок розміщення на ринку засобів індивідуального захисту та медичних виробів	TBT	Запровадження електронного підпису на фітосанітарних сертифікатах для захисту рослин	SPS	
				Встановлення критеріїв на продаж засобів індивідуального захисту, обладнання для вентиляції легень та інших медичних виробів	TBT

Джерело: складено авторами на основі даних [2, 5-8].

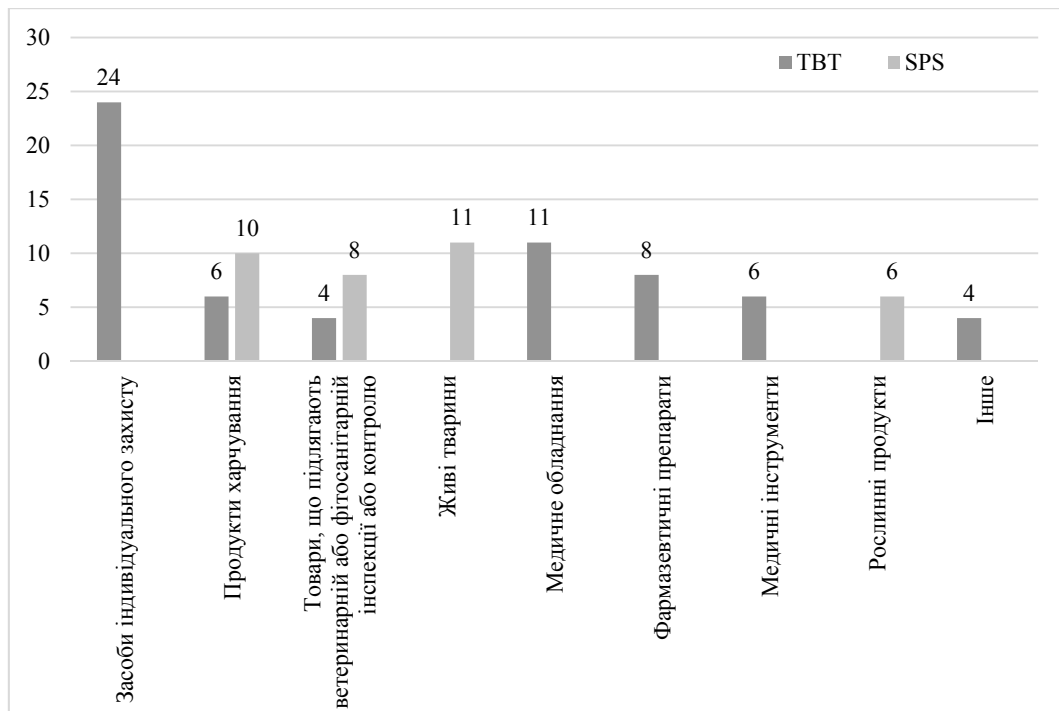

Рис. 2. Перелік об'єктів повідомлень щодо ТВТ-і SPS-заходів

Джерело: побудовано авторами за даними [2, 5-7].

Протекціонізм пов'язують із податковою, бюджетною, митною і торговельно-політикою, що в сукупності грають роль макроекономічних стабілізаторів національної економіки. Їх використання націлене на прискорення або, навпаки, стримування діяльності зовнішньоекономічного сектору [12]. Державний протекціонізм призначений надавати підтримку представникам національного виробництва у вигляді конкурентних переваг на міжнародному торговельному ринку. Такі заходи мають подвійне призначення: по-перше, держава сприяє підвищенню рівня конкуренції у тих галузях, де потенціал національних виробників незначні на відміну від іноземних конкурентів; а по-друге, держава не надає доступ до тих галузей, які конкуренти не спроможні на міжнародному ринку, але їх діяльність спрямована на задоволення національних економічних потреб. Такий процес державного протекціонізму з одного боку дискримінує іноземного торговельного партнера, а з іншого — захищає національні інтереси: відбувається стимулювання виробництва і розширення зайнятості, захист молодих і вразливих галузей, збільшення доходів державного бюджету, забезпечення національної економічної безпеки, але й спостерігається напруження, загострення міждержавних протиріч і, як наслідок, скорочується експорт і погіршується платіжний баланс країни. З якими намірами країни вдаються до протекціоністської політики ведення міжнародної торгівлі, до яких позитивних для національної економіки та негативних для міжнародних економічних відносин наслідків це призводить продемонстровано в табл. 3.

**ПЕРЕВАГИ І НЕДОЛІКИ ВИКОРИСТАННЯ КРАЇНАМИ
ПРОТЕКЦІОНІСТСЬКИХ МЕТОДІВ В ТОРГІВЛІ**

Переваги	
Стимулювання виробництва і збільшення зайнятості	Коли національний виробник потребує захисту від іноземної конкуренції, політика протекціонізму, обмежуючи імпорт, створює цим самим умови для підтримки національної галузі. Скорочення імпорту збільшує сукупний попит в країні і таким чином стимулює національне виробництво, забезпечує зайнятість населення.
Захист молодих та вразливих галузей	Регулярно в іноземних наукових виданнях зустрічається аргумент, що методи протекціонізму в тимчасовій перспективі є корисними для молодих, перспективних, але поки вразливих галузей на ринку. Такі інструменти держава використовує аби молоді галузі національної промисловості, котрі мають високий рівень витрат, могли зафіксувати свої позиції на ринку. Проте, надання субсидій для підтримки національного виробництва або інших пільг подекуди виявляється більш ефективним способом підтримки, ніж зовнішньоторговельних протекціонізм.
Збільшення доходів державного бюджету	Держава може проводити політику протекціонізму через потребу швидко залучити додаткові фінанси для покриття дефіциту державного бюджету. Особливо актуально це в тих країнах, де існує складність зі збиранням внутрішніх податків.
Забезпечення національної економічної безпеки	До галузей національної економічної безпеки відносять виробництво військової техніки, продуктів харчування, ІТ-сервісу (комп'ютерної техніки, енергоносії), автомобільної техніки тощо. Підтверджено, що країна може бути залежною від імпорту товарів цих галузей під час виникнення надзвичайних ситуацій, наприклад, таких як COVID-19, що поставить її у безвихідне становище і торговельну залежність. Існують випадки стимулювання виробництва невідновлювальних природних ресурсів, таких як нафти й газу, за допомогою методів протекціонізму, аби в майбутньому уникнути залежність від імпорту цих ресурсів.
Недоліки	
Загострення міждержавних протиріч	Країна, що впроваджує політику протекціонізму по відношенню до іншої країни, свого торговельного партнера, спонукає і його, в свою чергу, вжити відповідні заходи. Тобто в результаті введення країною тарифних або нетарифних обмежень імпорту, імовірно, сприне і скорочення експорту. Суперечлива ситуація в торгівлі, що виникла між країнами, може загостритись до справжньої торговельної війни, що матиме міжнародний характер з негативними наслідками та економічними втратами усіх сторін. Такий сценарій розвитку подій трапився між США та Китаєм у 2018 році і триває дотепер.
Скорочення експорту і погіршення платіжного балансу	Процес скорочення імпорту та збільшення чистого експорту має вплив на національну валюту, зокрема до підвищення рівня обмінного курсу, що в свою чергу, стимулює імпорт і стримує експорт ще більше. В довготривалій перспективі цей процес може погіршити стан платіжного балансу країни і призвести до серйозних негативних макроекономічних наслідків.

Джерело: складено авторами на основі даних [13-14].

Досліджено, що країни-драйвери світової економіки, тобто ті, що економічно розвинені і мають вищий економічний потенціал, використовують так званий випереджений протекціонізм. Практика свідчить, що таким чином країна досягає безперервного економічного розвитку на найближчі роки з урахуванням національних досягнень і науково-технічного прогресу, забезпечуючи собі домінуючий стан не тільки на ринках, але й у світі загалом.

Крім того, розвинені країни, що вимагають дотримуватися засад лібералізму, в свою чергу захищають національний ринок іншими методами, котрі фактично суперечать проголошеним цілям глобалізованої економіки — недосяжні для решти світу технічні бар'єри, високі митні збори, державне субсидування виробників різних галузей та ін. Експерт з міжнародної торгівлі Джонсон М. класифікує протекціонізм у такі дві категорії: прямий — коли фіксуються зловживання державними процедурами закупівлі, розробленими для захисту національних виробників від іноземної конкуренції; або прихований — характеризується зловживанням національними стандартами або дискримінаційним застосуванням національного оподаткування для зниження конкурентоспроможності імпортованих товарів у порівнянні з вітчизняними [15].

Президент Інституту міжнародної економіки імені Петерсона, Адам Посен, впевнений, що пандемія посилить вже існуючі чотири проблеми світової економіки: перша з них — довгостроковий застій, тобто існуюча проблема низької продуктивності кадрів, низької прибутковості приватних інвестицій та майже дефляція у більшості країн, що розвиваються. Міжнародний економіст впевнений, що після пандемії населення боїтиметься ризикувати і надаватимуть перевагу заощадженням, ніж інвестиціям; друга проблема — відчутнішим стане різниця між розвиненими країнами, країнами, що розвиваються та рештою світу, особливо їх відмінність стане видимою у стійкості до криз та економічних коливань; третя проблема — світові фінансові операції та міжнародна торгівля і в подальшому надто залежатимуть від долара США; четверта — економічний націоналізм змусить уряди все більше відокремлювати власні економіки від решти країн світу, використовуючи заходи протекціонізму [16]. Наведені ризики не призведуть до повної автаркії найближчим часом, але посилять деглобалізацію та погіршать міжнародні економічні відносини, зокрема торговельні.

Яскравим прикладом загострення торговельного конфлікту в період пандемії є конфлікт між ЄС і США стосовно субсидій, з одного боку, для Airbus у Європі та, з іншого, для авіабудівника Boeing в США, котрий триває з 2004 р. (DS316, DS353) [17, 18]. Офіційне рішення Апеляційного органу СОТ, відкладене через COVID-19, дало привід США ввести незаконні тарифи на товари ЄС на суму 7,5 млрд дол. у зв'язку із державним субсидуванням виробника Airbus, котрий володіє майданчиками в країнах Європи. У відповідь на такі незаконні дії, СОТ дала дозвіл Євросоюзу запровадити штрафні мита на товари американського походження загальною вартістю 4 млрд дол. на рік [19]. Ці дві справи являють собою найбільшу у світі корпоративну торговельну війну, котра загострилась через пандемію.

Зміна торговельних політик країн внаслідок пандемії COVID-19 і застосовані протекціоністські методи у вигляді технічних бар'єрів у торгівлі, санітарних і фітосанітарних заходів, а також спеціальних заходів, вжитих кожною країною в аграрному секторі, стануть причиною нових торговельних суперечок навколо

аграрного сектора, сільськогосподарських, продовольчих товарів та ін. Подальший ймовірний ризик виникнення торговельних суперечок виникає в тому, що члени СОТ все частіше зловживатимуть винятками з міркувань безпеки, щоб виправдати свої торговельні обмеження. Попередній Генеральний директор СОТ Роберто Азеведо (2013-2020 рр.) з цього приводу заявив, що національна безпека — не те питання, яке можна врегулювати у процесі спору: «Крайнам краще вирішувати свої проблеми національної безпеки на політичному рівні, ніж випробувати межі системи СОТ» [20].

Підсумовуючи трансформації міжнародної торговельної політики країн в умовах пандемії COVID-19, порушених глобальних ланцюгів поставок, виявлених протекціоністських витоків торговельних суперечок і їх подальша динамізація, а також досвід участі України у міжнародних торговельних суперечках, доцільно виділити пріоритети захисту національних торговельних інтересів України. Авторська позиція зводиться до виділення трьох основних національних пріоритетів, секторальних, регіональних та інструментальних (детальніше в табл. 4 [21]).

Таблиця 4

**ПРІОРИТЕТНІ ІНСТРУМЕНТИ УНИКНЕННЯ УКРАЇНОЮ
МІЖНАРОДНИХ ТОРГОВЕЛЬНИХ СУПЕРЕЧОК**

Інструменти	Сфера та суб'єкти впливу
Секторальні	Агропродовольчий, невідновлювальних природних ресурсів, ІТ сектор, машинобудівний та авіабудівний.
Регіональні	Групи країн, з якими укладено угоди про зону вільної торгівлі (45 країн, серед яких країни Європейського Союзу, Співдружності незалежних держав (крім Росії з 1 січня 2016 р.), Європейської асоціації вільної торгівлі (Ісландія, Ліхтенштейн, Норвегія, Швейцарія), ГУАМ, Канада, Грузія, Чорногорія, Македонія).
	Країни, з якими діє генералізована система преференцій (США та Японія).
	Потенційні країни, з якими ведуться поточні переговори щодо укладання угод (Туреччина, Сербія).
	Стратегічні торговельні партнери (США, Польща, Німеччина, Туреччина, Румунія, Словаччина, Китай).
Інструментальні	Дотримання правил режиму найбільшого сприяння, антидемпінгові та компенсаційні заходи, винятки багатосторонньої системи СОТ, підтримка національного виробника та ін.

Джерело: складено авторами на основі власних досліджень.

Детальніше про інструменти торговельного захисту, умови застосування заходів, обмежувальні заходи, види мит і квоти, законодавче регулювання, терміни дії заходів та альтернативні рішення йдеться на рис. 3.

Інструменти торговельного захисту		
Антидемпінгові заходи	Компенсаційні заходи	Спеціальні захисні заходи
Три умови застосування заходів		
<p>Демпінг Демпінг – ввезення до країни імпорту за ціною, нижчою від порівнянної ціни (нормальної вартості) на подібний товар в Україні). Схема: Нормальна вартість на внутрішньому ринку = 100 Експортна ціна = 80 Демпінгована маржа = 20</p>	<p>Субсидії Субсидії – це фінансова допомога надана Урядом України, або державним органом, що надає перевагу експортеру. Схема: Уряд – Субсидія – Експортер</p>	<p>Значне зростання імпорту - Непередбачуване - Значне - Раптове Незалежно від країни походження.</p>
Обмежувальні заходи		
<p>Антидемпінгове мито базується на розрахунку демпінгової маржі шляхом порівняння нормальної вартості товару на внутрішньому ринку та експортної ціни. Експортери, які беруть участь у розслідуванні, можуть отримати менше антидемпінгове мито (на основі розрахунку індивідуальної демпінгової маржі).</p>	<p>Компенсаційне мито базується на розмірі субсидії, розрахованої на одиницю товару. Компенсаційні заходи можуть застосовуватися в разі доведення наявності субсидії, що надає перевагу експортеру.</p>	<p>Захисні заходи застосовуються щодо імпорту незалежно від країни походження товару (тобто об'єктом застосування заходів є увесь імпорт) за умови доведення факту різкого зростання імпорту, що завдає шкоду галузі виробництва країни імпорту.</p>
Законодавче регулювання		
Стаття VI ГАТТ 1994	Статті VI та XVI ГАТТ 1994	Стаття XIX ГАТТ 1994
Угода про застосування Статті VI ГАТТ 1994	Угода про субсидії та компенсаційні заходи	Угода про захисні заходи
Національне законодавство країни, яка ініціювала розслідування		
Види заходів		
Адвалорне, специфічне або комбіноване мито	Адвалорне, специфічне або комбіноване мито	Адвалорне, специфічне або комбіноване мито, квота, тарифна квота
Термін дії заходів		
Попередні: не раніше 60 днів після початку розслідування, дія до 6 міс.	Попередні: не раніше 60 днів після початку розслідування, дія до 4 міс.	Попередні: одразу після початку розслідування, дія до 200 днів
Остаточні: антидемпінгові заходи до 5 років з можливістю продовження	Остаточні: компенсаційні заходи до 5 років з можливістю продовження	Остаточні: захисні заходи до 4 років з продовженням максимум до 8 років
Альтернативне рішення		
Добровільне цінове зобов'язання експортера	Добровільне цінове зобов'язання експортера / зобов'язання Уряду України припинити субсидування.	

Рис. 3. Інструменти національного торговельного захисту.

Джерело: узагальнено авторами на основі даних [22, 23].

Висновки. У період економічної деглобалізації відбулись посилення торговельних обмежень, порушення глобальних ланцюгів поставок внаслідок термінових, надзвичайних і непередбачуваних трансформацій торговельної політики країн за умов COVID-19. Карантинні заходи у відповідь на пандемію змусили уряди країн вдаватися до змін своєї національної торговельної політики для захисту торговельних інтересів та запобіганню розповсюдження пандемії COVID-19, більшість з яких стосується змін технічних бар'єрів, санітарних і фітосанітарних норм. Інші зміни відбулись відповідно до Угоди СОТ про сільськогосподарські товари, Угоди про державні закупівлі, доступу до ринків, Угоди про сприяння торгівлі та кількісні обмеження. Найбільшу кількість торговельних заходів у протидії розповсюдження вірусу на своїй території запровадили такі п'ять країн: Бразилія, Аргентина, Колумбія, США, Кувейт, ЄС — 15. Україна внесла 7 змін у свою торговельну політику на період пандемії COVID-19. В об'єктному розрізі більшість цих мін направлені на захист національних медичних товарів, засобів індивідуального захисту та аграрного сектору.

Виникнена пандемія призвела країн до політики протекціонізму у введенні міжнародної торгівлі 2020 року і започаткувало таку тенденцію на наступні роки. Обґрунтованопротекціоністські методи ведення торговельної політики як чинників впливу на створення міжнародних суперечливих відносин, зазначено переваги (стимулювання виробництва і збільшення зайнятості, захист молодих і вразливих галузей, збільшення доходів державного бюджету, забезпечення національної економічної безпеки) і недоліки (загострення міждержавних протиріч, скорочення експорту і погіршення платіжного балансу) використання країнами протекціоністських методів у торгівлі, ідентифіковано їх дві категорії — прямий та прихований протекціонізм. Визначено, що економічно розвинені країни використовують випереджений протекціонізм, щоб забезпечити собі домінуючий стан у міжнародних економічних відносинах і підвищити здатність національної економіки протистояти світовій асиметрії, котра виникла внаслідок COVID-19.

Конкретизовано та обґрунтовано дозволені заходи з використання переваги участі України в багатосторонній торговельній системі СОТ для підвищення рівня ефективності реалізації зовнішньоторговельних національних інтересів й економічної безпеки держави в період пандемії COVID-19, що на відміну від існуючих підходів, передбачає обґрунтування пріоритетів розв'язання та уникнення Україною міжнародних торговельних суперечок у рамках СОТ (секторальні, регіональні та інструментальні) і їх суб'єктно-об'єктна характеристика.

Література

1. World Trade Organization. Trade shows signs of rebound from COVID-19, recovery still uncertain. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: https://www.wto.org/english/news_e/pres20_e/pr862_e.htm
2. World Trade Organization. How COVID-19 is changing the world: a statistical perspective. Volume. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: https://www.wto.org/english/tratop_e/covid19_e/ccsa_publication_e.pdf
3. World Trade Organization. Standards, regulations and COVID-19 — what action taken by WTO members? — [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: https://www.wto.org/english/tratop_e/covid19_e/standards_report_e.pdf
4. Sébastien Jean. How the COVID-19 Pandemic Is Reshaping the Trade Landscape

and What to Do About It. *Intereconomics. Review of European Economic Policy*. 2020. Vol. 55. No. 3. Pp. 135–139.

5. World Trade Organization. COVID-19 and world. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа до ресурсу: https://www.wto.org/english/tratop_e/covid19_e/covid19_e.htm

6. World Trade Organization. WTO members' notifications on COVID-19. [Электронный ресурс]. — Режим доступа до ресурсу: https://www.wto.org/english/tratop_e/covid19_e/notifications_e.htm

7. World Trade Organization. How COVID-19 is changing the world: a statistical perspective. Volume I. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа до ресурсу: https://www.wto.org/english/tratop_e/covid19_e/ccsa_publication_e.pdf

8. World Customs Organization. COVID-19 — WCO updates. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа до ресурсу: <http://www.wcoomd.org/en/topics/facilitation/activities-and-programmes/natural-disaster/coronavirus.aspx>

9. Bown, C. P. COVID-19: Demand spikes, export restrictions, and quality concerns imperil poor country access to medical supplies. *COVID-19 and Trade Policy: Why Turning Inward Won't Work*. CEPR Press. Pp. 31–48.

10. Eur J Risk Regul, Lukasz Gruszczynski. The COVID-19 Pandemic and International Trade: Temporary Turbulence or Paradigm Shift? *Cambridge University Press Public Health Emergency Collection*. 2020. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа до ресурсу: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7174848/>

11. Richard Baldwin, Simon Evenett. The collapse of global trade, murky protectionism, and the crisis: Recommendations for the G20. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа до ресурсу: http://graduateinstitute.ch/files/live/sites/iheid/files/shared/iheid/31/Murky_Protectionism.pdf

12. Miroudot, S. Resilience versus robustness in global value chains: Some policy implications. *COVID-19 and Trade Policy: Why Turning Inward Won't Work*. 2020. Pp. 117–130.

13. Небава М. Політика протекціонізму та її аргументи. *Теорія макроекономіки*. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа до ресурсу:

https://web.posibnyky.vntu.edu.ua/fmib/14nebava_teoriya_makroekonomiki/144.htm

14. Robert Longley. Understanding the Pros and Cons of Protectionism. *ThoughtCo*. 2018. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа до ресурсу:

<https://www.thoughtco.com/protectionism-definition-and-examples-4571027>

15. Johnson Michael. US-EU trade disputes: their causes, resolution and prevention. *European University Institute, The Robert Schuman Centre for Advanced Studies*. 2009. P.18. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа до ресурсу: https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwiFztb58JPtAhVowosKHWdjBPkQFjAAegQIAhAC&url=http%3A%2F%2Fieprjournal.com%2Fjournals_eng%2F19%2F2013_5_Gordeeva_eng.pdf&usg=AOvVaw1jgZ2AWYLIJAasCJp-yi3W

16. Adam Posen. How the Economy Will Look After the Coronavirus Pandemic. *Foreign Policy*. 2020. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа до ресурсу: <https://foreignpolicy.com/2020/04/15/how-the-economy-will-look-after-the-coronavirus-pandemic/>

17. World Trade Organization. DS316: European Communities and Certain member States — Measures Affecting Trade in Large Civil Aircraft. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа до ресурсу:

https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds316_e.htm

18. World Trade Organization. DS353: United States — Measures Affecting Trade in Large Civil Aircraft — Second Complaint. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа до ресурсу: https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds353_e.htm

19. World Trade Organization. Members grant EU authorization to impose countermeasures against US in Boeing dispute. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа до ресурсу:

https://www.wto.org/english/news_e/news20_e/dsb_26oct20_e.htm

20. World Trade Organization. Director-General Roberto Azevêdo — Speeches, statements and news. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: https://www.wto.org/english/news_e/spra_e/spra_e.htm

21. Olha, Y., Stašys R., Tsygankova T., Reznikova N., & Uskova D. PROTECTIONISM SOURCES OF TRADE DISPUTES WITHIN INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. 2021. Vol. 42(4). Pp. 516–526. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: <https://doi.org/10.15544/mts.2020.53>

22. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. Довідкова інформація щодо захисту торгових інтересів на зовнішніх ринках. Буклет «Захист інтересів вітчизняних товаровиробників на зовнішніх ринках». 2016. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу:

<https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=d328618e-f5e2-48bc-859e-d1c3e024a28b&tag=DovidkovaInformatsiiaSchodoZakhistuTorgovikhInteresivNaZovnishnikhRinkakh>

23. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. Перелік чинних антидемпінгових, компенсаційних та захисних заходів щодо української продукції. 2020. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу:

<https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=082485da-0071-490a-9ec0-a5e520b3ca02&title=CHinniAntidempingoviKompensatsiiniTaZakhisniZakhodiSchodoUkrainskoiProduktsii>

References

1. World Trade Organization (2020). Trade shows signs of rebound from COVID-19, recovery still uncertain. Retrieved from: https://www.wto.org/english/news_e/pres20_e/pr862_e.htm

2. World Trade Organization (2020). How COVID-19 is changing the world: a statistical perspective. Volume II. Retrieved from: https://www.wto.org/english/tratop_e/covid19_e/ccsa_publication_e.pdf

3. World Trade Organization (2020). Standards, regulations and COVID-19 — what action taken by WTO members? Retrieved from: https://www.wto.org/english/tratop_e/covid19_e/standards_report_e.pdf

4. Sébastien Jean, (2020). How the COVID-19 Pandemic Is Reshaping the Trade Landscape and What to Do About It. *Intereconomics. Review of European Economic Policy*. Vol. 55. No. 3. Pp. 135–139.

5. World Trade Organization (2020). COVID-19 and world trade. Retrieved from: https://www.wto.org/english/tratop_e/covid19_e/covid19_e.htm

6. World Trade Organization. WTO members' notifications on COVID-19 Retrieved from: https://www.wto.org/english/tratop_e/covid19_e/notifications_e.htm

7. World Trade Organization (2020). How COVID-19 is changing the world: a statistical perspective. Volume I. Retrieved from: https://www.wto.org/english/tratop_e/covid19_e/ccsa_publication_e.pdf

8. World Customs Organization (2020). COVID-19 — WCO updates. Retrieved from: <http://www.wcoomd.org/en/topics/facilitation/activities-and-programmes/natural-disaster/coronavirus.aspx>

9. Bown, C. P. (2020). COVID-19: Demand spikes, export restrictions, and quality concerns imperil poor country access to medical supplies. *COVID-19 and Trade Policy: Why Turning Inward Won't Work*. CEPR Press. Pp. 31-48.

10. Eur J Risk Regul, Lukasz Gruszczynski (2020). The COVID-19 Pandemic and

International Trade: Temporary Turbulence or Paradigm Shift? *Cambridge University Press Public Health Emergency Collection*. Retrieved from: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7174848/>

11. Richard Baldwin, Simon Evenett (2009). The collapse of global trade, murky protectionism, and the crisis: Recommendations for the G20. Retrieved from: http://graduateinstitute.ch/files/live/sites/iheid/files/shared/iheid/31/Murky_Protectionism.pdf

12. Miroudot, S. (2020). Resilience versus robustness in global value chains: Some policy implications. *COVID-19 and Trade Policy: Why Turning Inward Won't Work*. 2020. Pp. 117-130.

13. Nebava M. (2014). The policy of protectionism and its arguments. Theory of macroeconomics. Retrieved from: https://web.posibnyky.vntu.edu.ua/fmib/14nebava_teoriya_makroekonomiki/144.htm [In Ukrainian]

14. Robert Longley (2018). Understanding the Pros and Cons of Protectionism. *ThoughtCo*. Retrieved from: <https://www.thoughtco.com/protectionism-definition-and-examples-4571027>

15. Johnson Michael (2009). US-EU trade disputes: their causes, resolution and prevention. *European University Institute, The Robert Schuman Centre for Advanced Studies*. P.18. Retrieved from: https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cad=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKewiFzbt58JPtAhVowosKHWdjBPkQFjAAegQIAhAC&url=http%3A%2F%2Fiepjournal.com%2Fjournals_eng%2F19%2F2013_5_Gordeeva_eng.pdf&usq=AOvVawljgZ2AWYLJAasCJp-yi3W

16. Adam Posen (2020). How the Economy Will Look After the Coronavirus Pandemic. *Foreign Policy*. Retrieved from: <https://foreignpolicy.com/2020/04/15/how-the-economy-will-look-after-the-coronavirus-pandemic/>

17. World Trade Organization. DS316: European Communities and Certain member States — Measures Affecting Trade in Large Civil Aircraft. Retrieved from: https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds316_e.htm

18. World Trade Organization. DS353: United States — Measures Affecting Trade in Large Civil Aircraft — Second Complaint. Retrieved from: https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds353_e.htm

19. World Trade Organization (2020). Members grant EU authorization to impose countermeasures against US in Boeing dispute. Retrieved from: https://www.wto.org/english/news_e/news20_e/dsb_26oct20_e.htm

20. World Trade Organization (2019). Director-General Roberto Azevêdo — Speeches, statements and news. Retrieved from: https://www.wto.org/english/news_e/spra_e/spra_e.htm

21. Olha, Y., Stašys R., Tsygankova T., Reznikova N., Ūskova D. (2021). PROTECTIONISM SOURCES OF TRADE DISPUTES WITHIN INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, 42(4), 516–526. <https://doi.org/10.15544/mts.2020.53>

22. Ministry of Economic Development, Trade and Agriculture Of Ukraine (2016). Reference information on the protection of trade interests in foreign markets. Booklet "Protection of the interests of domestic producers in foreign markets". Retrieved from: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=d328618e-f5e2-48bc-859e-d1c3e024a28b&tag=DovidkovaInformatsiiaSchodoZakhistuTorgovikhInteresivNaZovnishnikhRinkakh> [In Ukrainian]

23. Ministry of Economic Development, Trade and Agriculture Of Ukraine (2020). List of current anti-dumping, countervailing and safeguard measures on Ukrainian products. Retrieved from: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=082485da-0071-490a-9ec0-a5e520b3ca02&title=CHinniAntidempingoviKompensatsiiniTaZakhisniZakhodiSchodoUkrainskoiProduktsii> [In Ukrainian]

Стаття надійшла в редакцію 12.04.2021